

סימן יז

הסכם-ממון לפני נישואין

שהרי הבעל כבר השלים עם הגירושין, והצורך בביטחונות הוא רק מחשש שמא יחזור בו. ואחר שנפסק ברמ"א שלכתחילה יש להתיר גם את השבועות וגם את הקנסות, ובזמננו העולם נמנע בשימוש באמצעים אלו, ולכן מחפש פתרונות אחרים לבעיה. למרות שכפי שיבואר להלן במקרה זה הצורך בביטול השבועות והקנסות מוסכם בפוסקים שאינו מעיקר הדין.

א האופן השני שהוא נפוץ יותר, כשהאשה תובעת גירושין והבעל תובע שלום בית, והצדדים מגיעים לפשרה שהאשה תשתף פעולה עם ניסיון לשלום בית, ומנגד הבעל מתחייב שכלל והניסיון לא יעלה יפה, אזי הוא יגרש את אשתו ללא תנאים נוספים.

במקרה זה הצורך בביטחונות גדול מאוד, שהרי הבעל מעולם לא השלים עם הגירושין. ומה שהוא מוכן לתת את הביטחונות זה רק מתוך אילוץ כדי שהאשה תשתף פעולה עם ניסיון של שלום בית. וקרוב לודאי שללא ביטחונות הבעל יחזור בו ולא יסכים לגרש. במקרה זה החשש של גט מעושה מחמת השבועה והקנס חמור בהרבה וכפי שיבואר.

ד יש פתרון שבאופן עקרוני אין עליו שאלה הלכתית, והוא השלשה של גט ללא תנאים בידי אדם נאמן, שהבעל סומך עליו שלא ימסור

א בשנים האחרונות עלה בבתי הדין כמה פעמים הרעיון של הסכם קדם נישואין, מן הסיבות שנעמוד עליהם בסמוך. כמה וכמה תלמידי חכמים פסלו לחלוטין את האפשרות הזו, מחמת דברי הרבה פוסקים שגט שניתן על סמך הסכם כזה הוא בחשש גט מעושה. אמנם היו שטענו שמתוך דברי החזו"א עולה שגט כזה כשר לדעת הראשונים, ולכן אי אפשר למנוע מן הסומכים על זה. דברינו יסובו לבאר שיטות הפוסקים, ושיטת החזו"א.

ב הצורך במתן ביטחונות למתן גט מצוי במגוון אופנים, במהלך עיסוקי בבית הדין נפגשתי בעיקר בשתי צורות, שיש הבדל מהותי ביניהם. האופן הראשון הוא במקרה ששני בני הזוג הגיעו למסקנה שאין מנוס מגירושין, אלא שמסיבות טכניות הגירושין מתעכבים. וכגון שהבעל מבקש לעכב את הגט עד לסיום ההליכים בבית הדין בענייני הרכוש מחשש לסחבת. האשה מנגד אין לה התנגדות להמתנה של מספר חודשים, אך היא חוששת שהבעל יחזור בו. והבעל מעוניין להפיס את דעתה שלא יחזור בו, ולשם כך הוא מציע להישבע שיגרשנה ברגע שיסתיימו ההליכים בעניין הממון, או לחילופין לתת ערבות על קנס כספי גבוה אם לא יגרשנה אחרי סיום ההליכים.

במקרה זה הצורך בביטחונות אינו גדול,

עם הגירושין, וסביר מאוד שכל מה שהוא יהיה מוכן לגרש הוא מחמת החשש מהקנס הכספי.

לפני מספר שנים נעשתה פעילות ציבורית נגד הסכמי קדם נישואין שהחלו לצבור תאוצה, וביקשו מהגאון ר' שריאל רוזנברג שיצטרף לחתימות נגד הסכים אלו. אך הרב רוזנברג סירב לחתום, מאחר ובמכתב האמור נאמר שהגט שניתן מחמת קנסות אלו הוא גט מעושה ובטל. וטען הרב רוזנברג שאינו יכול להצטרף למכתב זה, אחר שבחזו"א מבואר שהגט לא נפסל מחמת כן.

ו בשורות אלו באתי לעמוד על דעת החזו"א בזה, ועל פניו החזו"א יחידי בדבריו אלו, ומדברי הראשונים והאחרונים מבואר דיש בזה דין גט מעושה והגט בטל.

דעת רבינו פרץ

ז ראשון המדברים בעניין הקנסות והשבועה הוא רבינו פרץ בהגהות סמ"ק (סימן קפ"ד) וז"ל: ואם נשבע האיש ליתן הגט צריך שיתירו לו קודם שיתן שלא יהיה דומה לאונס אך ערבות יתן אם ירצה שאין זה דומה לאונס, עכ"ל.

לשוננו מבואר שאין זה אונס גמור רק דומה לאונס, וערבות התיר ליתן שאין זה דומה לאונס.

ח בחילוק בין שבועה לערבות כתב בתשובת הרב מימון נאגרי [הובאו דבריו בבית יוסף סימן קל"ד, ונדפס גם בשו"ת התשב"ץ מכוון ירושלים בנספח שבסוף הספר], דיש לחלק בין שבועה שהיא כפייה על הגט ממש, לקנס שאינו על הגט ממש שהרי יכול לשלם הקנס ולא לגרש.

את הגט לאישה רק כשיתקיימו התנאים, ונשבע הבעל שבועת התורה שלא יבטל את הגט. במקרה זה אין אפשרות לבעל לחזור בו רק אם הוא יעבור על שבועת התורה.

בבית הדין הרבני רגילים להשתמש בפתרון זה, במקרה שהבעל חפץ לצאת מהארץ, במקרה זה הוא מצווה לסופר ועדים ושליח "כתבו ותנו גט לאשתי". מאפשרים לבעל לצאת מהארץ, ובמקרה והבעל לא ישוב ייעשו שימוש במינוי של ה"כתבו ותנו". בפועל נדיר מאוד שעושים לבסוף שימוש במינוי של ה"כתבו ותנו".

בבית הדין בבני ברק נעשה בעבר כמה פעמים שימוש בהשלשת גט, אך הדבר הופסק על ידי הרב ראובן דויטש, מחמת שהניסיון הוכיח, שבכל הפעמים שרצו לעשות שימוש בגט המושלש, עלו שאלות חמורות של ביטול הגט, ולא ניתן היה לסמוך על הגט המושלש.

ואינו דומה שבועה לעתיד שיגרשנה שאינו יכול לבטל את השבועה עד שיפטור את אשתו בגט. לאופן שנשבע שלא לבטל את הגט, שברגע אחד של כעס וקלות דעת, ביטל הבעל את הגט, ואת הנעשה אין להשיב.

ה שנים רבות מנסים גורמים שונים למצוא פתרונות לבעיית סרבנות גט, וכבר לפני שנים רבות עלה הרעיון של הסכם קדם נישואין, שתוכנו שבמקרה שאחד הצדדים יבקש לסיים את הנישואין, והצד השני לא ישתף פעולה עם הגירושין, אזי יוטלו על הצד המסרב קנסות כספיים גבוהים, שקשה יהיה לו לעמוד בהם ועל כרחו יהיה עליו לשתף פעולה עם הגירושין.

אופן זה דומה לאופן השני לעיל, שכן בשעה שנחתם ההסכם, עדיין הבעל לא השלים

שלא מצינו שיהא חשוב אונס בגט אלא באונס הבא לו שלא מעצמו אבל שבועה זו שהוא קורא אותה אונס הוא הביאה על עצמו שהרי מרצון נפשו חייב עצמו בשבועה לגרש לפי שגמר בדעתו לגרש על כל פנים ונשבע לזרוזי נפשיה, ואם נתחרט אחר שבועה ואינו מגרש אלא מחמתה היה לו לבקש צד להיות נקי משבועתו או לגלות דעתו או למסור מודעא בכך, ומה שכתב רבינו פרץ ז"ל לפי דעתי לא כתב אלא שצריך כן לכתחלה לעשות גרושין ברורים, לא שיהא הגט פסול בזה בדיעבד, וכמו שכתב שם בהלכות ההם דברים הרבה דרך חומרא ולמעשה מובחר, וכן נראה מלשונו שכתב כאן כדי שלא יהא נראה לאונס, הרי שלא כתב רבינו שיהא זה אונס, עכ"ל.

ומבואר בלשונו דלא הכשיר רק באופן שלא נתחרט על השבועה ועומד בדעתו הראשונה שרצונו לגרש, אבל אם נתחרט אחר השבועה, וגילה דעתו שאינו מגרש רק מחמת השבועה, חשיב גט מעושה. ועל זה כתב דכיון שלא חיפש צד להיות נקי משבועתו, ולא גילה דעתו ולא מסר מודעה, מן הסתם עומד הוא בדעתו הראשונה שנשבע לזרוזיה נפשיה.

יג ובחדושי הריטב"א בבא מציעא ס"א א', אחרי שהביא שיטת הרמב"ם דמי שלוה בריבית אחר שפרע את הריבית, יכול למחול למלווה שלא יוכל לתובעו שיחזיר לו הריבית. כתב וז"ל: והוי יודע שאף לדברי הרמב"ם דוקא מחילה ברצון אבל מחילה באונס לא מהניא, ולפיכך אלו שמשביעין את הלוה בשעת הלוואה שיעשו להם מחילה לאחר הפרעון כי עבדי לה נמי לא מהני, דמחמת אונס השבועה הוא דעבדי לה, אלא א"כ מודים על עצמם שמוחלין בלב שלם ואפילו שלא מחמת שבועה, וכן הנשבע לתת מתנה לחברו ובשעת המתנה מוסר מודעא כי מפני חיוב השבועה הוא שעושה, קרוב הדבר

ובבית מאיר [סימן קל"ד סעיף ד'] תמה על סברא זו, דסוף סוף יש כאן אונס ממון, ומה נפק"מ אם הוא כפייה על הגט עצמו, או שמחמת הקנס הוא אונס על הגט.

ט בתשב"ץ חלק א' סימן א' רצה לפרש דברי רבינו פרץ דס"ל דאונס ממון לא חשיב אונס על הגט. ומש"ה לעולם ערבות לא ייחשב אונס על הגט. ומיהו הסכמת הפוסקים דאונס ממון חשיב אונס על הגט.

י בסדר מהר"ם סדר גט ראשון סימן מ"ב ובברכת המים שם ס"ק ב' פירש דברי רבינו פרץ דמירי שמניח ביד שלישי איזה מטלטלין או איזה סך מעות מזומנים שיזכה בהם לצורך האשה מעכשיו על מנת שלא יהא לו שום זכות בהם, אך אחר כך תבטיח אותו האשה שבאם יגרש אותה יחזיר לה השלישי מה שהניח בידו.

יא ואפשר לפרש דברי רבינו פרץ על דרך התשב"ץ דאונס ממון לא חשיב אונס, גם לפי הסכמת הפוסקים דאונס ממון חשיב אונס. אלא דברי רבינו פרץ הם באופן שנותן ערבות על דבר מועט, שאין בו כדי כפייה על הגט, וכמבואר בפתחי תשובה סימן קל"ד ס"ק "א דאף בממון סך מועט לא נחשב לאונס. והערבות שנתן הוא לא על עיקר הגירושין, אלא על זמן הגירושין שקבע. ושפיר כתב רבינו פרץ שאין זה דומה לאונס, מה שאין כן בשבועה דדמי לאונס שכן השבועה מחייבתו על עיקר הגירושין אף במקום שחזר בו ואינו רוצה לגרש.

דעת ריטב"א

יב כתב הריטב"א בתשובה סימן צ"ו בענין הערעור על הגט משום שנשבע לגרשה, וז"ל: זו אינה טענה לפסול הגט בדיעבד וכו'

טז) ומה שכתב הריטב"א שהיה לו למסור מודעה, אין כוונתו שימסור מודעה שהגט יהיה בטל, דא"כ לא יקיים שבועתו כשהגט יהיה בטל, ומה יש לו ליתן את הגט אם דעתו שיהיה הגט בטל. אלא כוונתו שימסור מודעה שרק מחמת אונס השבועה הוא מגרש, ואף שדעתו היתה שיחול הגט, מ"מ דעת הריטב"א דחשיב גט מעושה כיון שמחמת אונס השבועה הוא עושה כן.

יז) ובמהרלב"ח סימן קכ"ד כתב וז"ל: עוד אומר שכפי הנראה מהטעם שכתב הריטב"א ז"ל והוא דלא חשיב אונס בגט אלא האונס שבא למגרש שלא מחמת עצמו וכו', אם כן אין חלוק, ואפילו שיגלה דעתו שמחמת הנדר או השבועה הוא דגירש הגט כשר, ומה שכתב זכרונו לברכה או לגלות דעתו כתבו לרוחא דמילתא בנושא שלפנינו לומר שאותה הטענה היתה בטלה בכל מכל שם, עכ"ל. ודברים אלו נדחים מכח דברי הריטב"א בחידושיו בבא מציעא, שכתב להדיא דאם גילה דעתו בטלה המתנה.

דעת הרב מימון נואר והתשב"ץ

יח) בית יוסף סימן קל"ד כתב ה"ר מיימון נואר שנשאל על ראובן שקנס עצמו במאה זהובים לאדון העיר אם יחזיר את אשתו ולא יגרשנה ואחר כך גירשה בביטול כל מודעי, והשיב לא אמרינן גט מעושה אלא בשכפוהו שלא מדעתו בדבר שאינו רוצה לעשות וכפוהו עד שעשה, או הפחידוהו להפסידו אם לא יגרש. אבל בנדון זה שהוא חייב עצמו במה שהוא רוצה לעשות, אין זו כפייה, שכל זמן שהוא מגרש ברצונו מגרש ואף על פי שאין בידו להחזירה אם לא יפסיד לא הוה ליה אונס, שזה רצונו היה מתחלה לגרש וברצונו הוא מגרש והקנס שעשה

שאינ מתנתו כלום שזה כמסירת מודעה וגלויי דעתא שנותן באונס, ואין צריך לומר דבגט כיוצא בזה פסול, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דאף בממון הדין כן, דאם מוחל או נותן מתנה רק מחמת השבועה הוה מחילה ומתנה באונס, ואין המחילה והמתנה כלום.

יד) ובאופן שנשבע מתחילה למלוה שימחול לו הריבית, אין אנו צריכים שיגלה דעתו שמוחל רק מחמת האונס. דסתמא הכי הוא, שהרי מתחילה לא נשבע רק משום שלא הסכים המלווה להלוותו אם לא ישבע, ומש"ה כתב דלא מהני רק אם מודים על עצמם שמוחלין בלב שלם ואפילו שלא מחמת שבועה. אבל באופן שנשבע מעצמו ליתן מתנה או לגרש הוא בהיפך דבסתמא הוא עומד בדעתו הראשונה שרצונו לגרש, ורק אם ביקש היתר לשבועתו, או שמסר מודעה או שגילה דעתו בזה אמרינן דהוי מתנה וגט באונס.

טו) ונראה דגם אם באופן שלולי השבועה לא היה מגרש, כל שאינו תוהה על הראשונות ואינו מתחרט על שבועתו, ועומד בדעתו שבתחלה שידוע היה בנפשו שימנע מלגרש ורצה לזרז עצמו בשבועה, חשיב שפיר רצון.

דאם נאמר דלעולם אינו גט עד שיאמר בפירוש שגם לולי השבועה היה מגרש, מה שייך לזרוזי נפשיה, אין כאן שום זירוז, דכל שהוא מחמת השבועה הרי הגט בטל. ועוד דודאי היה לנו לחוש שמא רק מחמת השבועה עושה כן, שהרי מתחילה כשנשבע לזרוזי נפשיה, יודע היה שאפשר שיחזור בו ולא יגרש. אלא ודאי דכל שאינו תוהה על הראשונות לא חשיב אונס, ושפיר אמרינן דכיון שמתחילה רצה לזרז עצמו, ועומד הוא עדיין בדעה זו גמר ומקני.

שעומד בדעתו הראשונה שרצה לזרז את עצמו שפיר חשיב רצון.

והרי גם הריטב"א כתב בדבריו כלשון הרב מימון "שלא מצינו שיהא חשוב אונס בגט אלא באונס הבא לו שלא מעצמו אבל שבועה זו הוא הביאה על עצמו שהרי מרצון נפשו חייב עצמו בשבועה לגרש לפי שגמר בדעתו לגרש על כל פנים ונשבע לזרזי נפשיה". ואפ"ה כתב הריטב"א להדיא דאם חזר בו וגילה דעתו שרק מחמת האונס מגרש, חשיב גט מעושה.

בתשב"ץ חלק ב' סימן ס"ח, הביא דברי הרב מימון נאג"ר וכתב לדחות ראיותיו, ומסיק בסוף דבריו וז"ל: ומ"מ מדברי הרב ז"ל שכתב שנתנית ערבון לא הוא אונס, למדנו שהמחייב עצמו ממון אם לא יגרש וגרש שאין זה אונס. וא"כ האומר אתן למלך מאה זהובים אם לא אגרש אשתי, מגרש ואין חשש בדבר, שכיון שמעצמו נתחייב בזה ברצונו הוא מגרש, עכ"ל. ולשון זה משמע גם כדברי הרב מימון דמיירי באופן שלא חזר בו.

דעת רשב"א ומהרי"ק

שו"ת הרשב"א חלק ד' סימן מ שאלת ראובן בעל לאה וקרובי לאה היו בהסכמה שיגרש ראובן זה את לאה אשתו, ונאותו זה לזה בקנס אלף דינרים ושיגרש זה לזמן ידוע. ואחר כך נתחרט ראובן ומיאן בדבר. והללו מתרין בו מצד הקנס עד שזה הולך אצל הגזבר ומחלה פניו שיתפשר עמו. ולא רצה בתחבולות שעשו קרובי האשה. אדרבה איימו שאם יעבור אפילו שעה אחת מן הזמן ינחשו במשמר עד שיפרע. ומחמת יראה זו הוא מגרש, אלא שלא היה בקי למסור מודעא. אם נדון גט זה כדין גט מעושה אם לאו. תשובה נ"ל שגט זה גט מעושה ופסול הוא כל

ברצונו עשאו לחזק עצמו לגרש ולא הוה ליה אונס, עכ"ל.

יט) וכתב במכתב מאליהו שער ז' סימן כ' על דברי הרב מימון וז"ל: כן נראה ממתבע לשונו שכתב אבל בנדון זה שהוא חייב עצמו אין זו כפיה שכל זמן שהוא מגרש ברצונו מגרש וכו'. אשר נראה דעיקר שריותא דיליה הוא בהנחה דכיון שהוא הביא עליו החיוב ובהיא שעתא רצונו הפשוט כך הוא, כי היכי דהוי מרוצה מתחלה כן הוא מרוצה עד לבסוף, אשר מתבאר מזה שאם יהיה בריא לך שזה אינו מרוצה לבסוף אז לא הוי דינא הכי, עכ"ל.

וכן דקדק במהרח"ש [קונטרס המודעה והאונס] מלשון הרב מימון, דמיירי דוקא באופן שלא חזר בו וכדעת הריטב"א.

כ) ובחזו"א סימן צ"ט ס"ק ה' אחר שנקט בדברי הרב מימון דמיירי באופן שחזר בו כתב על דבריו וז"ל: וכן מבואר כל היתת לשונו שכתב אין זו כפיה שכל זמן שהוא מגרש ברצונו הוא מגרש, ור"ל דאע"ג דהוא מוכרח עכשיו, דיינינן ליה כרצון כיון שהוא הכריח עצמו, ואי כל דבריו משום דלא מחזקינן ריעותא היו כל הדברים בסגנון אחר, דמהיכי תיתי לחוש שחזר בו מרצונו הראשון, ואין כאן נידון מה מקרי אונס אלא ספק מציאות אי חיישינן דהדר בו, והוא ז"ל דן אי חשיב אונס אלא ודאי במתחרט איירי, עכ"ל.

ולמש"ב לעיל לפרש בדעת הריטב"א דמיירי אף באופן שאומר שלולי השבועה לא היה מגרש, ומשום דכל שאינו תוהה על הראשונות ואינו חוזר בו ממה שנשבע חשיב שפיר רצון, כיון שעומד בדעתו הראשונה שרצה לזרז את עצמו. שפיר יתישב לשון הרב מימון, דאף שאומר שלולי הקנס לא היה מגרש, כל

שהוא הביא את האונס על עצמו לא חשיב אונס.

(כה) ומהר"י בן לב (תשובות וכללים סימן ד') כתב בפשיטות דיש כאן מחלוקת בין הרשב"א למהר"ק, ומבואר בדבריו דעיקר הנידון הוא באונס שהביא אדם על עצמו אי חשיב אונס או לא. ולדינא לא הכריע בדבר אם כדברי הרשב"א או כדברי מהר"ק.

(כו) ובשו"ת הר"ב בצלאל אשכנזי סימן ט"ו כתב לחלק דאם נתן כבר ערבון מאחר שאינה בידו כמקבל ממון דמי, וחשיב תלוה וזבין. ולדבריו יש לומר דלא פליגי, דהרשב"א מיירי בקנס שרוצים להוציא מידו והוא רק ניצול מהפסד, ומהר"ק מיירי באופן שכבר השליש המעות, אלא דלשון מהר"ק משמע שהוא משום שהוא הביא האונס על עצמו, ואם משום סברת הרב בצלאל אשכנזי הטעם הוא משום דהוי כתלוה וזבין.

(כז) ובבית מאיר סימן קל"ד סעיף ד' כתב לחלק, דהרשב"א מיירי שהשר לא מחל לו על ידי השתדלות הצד שכנגדו, ואפשר דגם השר עצמו במה שלא מחל לו חשיב אונס דאחרינא של השר. והיינו דאף שתחילת האונס הוא הביא על עצמו, מ"מ נתוסף כאן אונס דאחריני ולא חשיב אונס דנפשיה. אבל בעובדא דמהר"ק שהשליש המעות, והרי על השליש לעשות שלישותו, ואין לו להחזיר המעות רק אם יגרש, ונמצא דכל האונס הגיע מחמת המגרש עצמו, וחשיב שפיר אונסא דנפשיה.

(כח) ועיין שם בבית מאיר דלא פסיקא ליה חילוק זה, ודעתו נוטה דיש כאן פלוגתא בין הרשב"א למהר"ק, ומסיק שם וז"ל: ובודאי אלו הביא הרשב"א וחלק עליה היה ראוי לפסוק כמות, אבל אחרי שלא ראהו קשה לעניות דעתי להקל נגדו, עכ"ל.

שידענו באונסו של זה. ואף על פי שלא מסר מודעא. שא"צ מסירת מודעא אלא היכא דשקיל זוזי וכו', ותלוה וגירש גירושיו לאו גירושין דהא ליכא זוזי. דאי משום דקא מיפטר בגט זה משאר וכסות, הא מוכח בגמרא להדיא דהפקעת דברים אלו לא חשבינן להו כקבלת ממון. וא"כ הו"ל כתלוה ויהיב. דאשה קנויה היא לבעל וקנין כספו קרינן ליה. ואונס קנס אונס הוא. דלאו תלוה דאונס גוף הוא דוקא אמרינן. אלא אפילו אונס ממון נמי הוי אונס כמעשה דפרדיסא וכו', ואם נפשך לומר כתלוה וזבין הוא זה. דכיון שקבל על עצמו מדעתו בקנס אלף דינרים ובנתינת הגט הרויח ממון זה שקבל על עצמו מדעתו בלא שום אונס הרי זה כמקבל ממון דעלמא. לא היא. שאין זה כמקבל ממון אלא כנפסד מהפסד ממון ניצל. וגריע טובא מהפקעת שאר וכסות. דלא חשבי' ליה קבלת ממון. וגט מעושה כגון זה אפילו ביד ישראל פסול וכ"ש ביד גוי, עכ"ל. ומבואר מדבריו דאם מגרש מחמת אונס הקנס שקיבל על עצמו הוי גט מעושה.

(כט) מהר"ק שורש ס"ג גם בענין אונס ממון דבר פשוט הוא שהוא אונס כאשר כתבת. אמנם נסתפקתי במה שכתבת שהממון הושלש מתחלה אדעתא דהכי, שאם ר"ל אדעתא דהכי שלא יתנונו לו אלא אם כן יגרש, א"כ עשה הבעל מתחלה מדעתו, פשיטא שאין זה אונס מה שלא רצה השליש להחזיר לו המעות אם לא יגרשו, דאין אונס אלא הבא לאדם מחמת אחרים זולתו לאפוקי זה שהביא האונס עליו, עכ"ל.

ומבואר מדבריו דאף שאינו מגרש רק מחמת הקנס לא חשיב אונס, כיון שהוא אונס שהביא הוא על עצמו.

(כד) ולכאורה הרשב"א ומהר"ק פליגי בדין זה. דלדעת הרשב"א אף שהוא הביא האונס על עצמו הוי אונס, ולדעת מהר"ק כיון

כפווה בשוטים לקיים שבועתו

המעושה בישראל כשר, עכ"ל.

כט שו"ת הריטב"א בתשובה סימן וז"ל: ואשר שאלת על יבם שנשבע לחלוץ ליבמתו ליום ידוע אם כופין אותו לחלוץ לקיים שבועתו תשובה הא ודאי למאן דסבר מרבנן ז"ל דחליצה מעושת שלא כדין פסולה ואפי' למאן דאמר מצות חליצה קודמת אף לזה אין כופין, כי אע"פ שעל השבועה אתה בא לכופו כיון שמחמת אותה כפיה חולץ הוא אותה חליצה מעושת היא ממילא, ולדידי הכין סבירא לי דאין כופין אלא באותן שכופין להוציא בגט כמוכה שחין ודכותיה וכדמשמע בפ' מצות חליצה שהושוו גט וחליצה בענין זה וכו', ומ"מ זה שלא קיים שבועתו מעצמו עונשין אותו על עבריינותו על השבועה או מדין שבועת בטוי או מדין שבועת שוא ממה נפשך דאם תמצא לומ' שזה נשבע לקיים את המצוה הוא למאן דאמר מצות חליצה קודמת מ"מ הא קי"ל שנשבעין לקיים את המצוה ושבועה חלה וכו', ואם תמצא לומ' דמצות יבום קודמת ונשבע לבטל את המצוה הוא א"כ הוה לה שבועת שוא, אע"ג דלדידי לא חשיב נשבע לבטל את המצוה כיון דבדידיה תלא רחמנא דוק ותשכח עכ"ל.

ומבואר בדבריו דאף שהדין נותן שמותר לכופו בשוטים לקיים שבועתו כדין כופין על המצוות, מ"מ אי אפשר לכופו משום דהחליצה תהיה פסולה כדין חליצה מעושת.

ל ובתשובה להרב יהודה בן הרא"ש [שו"ת זכרון יהודה סימן ע"א אות ב'] במי שנשבע לגרש את אשתו, כתב וז"ל: ויש לב"ד לכופו לקיים שבועתו והגט שיתן בכפייה זו הוא גט, שכל דבר המוטל על האדם לעשותו כופין אותו לעשותו והמעשה קיים, ודמי לתלוהו וזבין דזבינה זביני, משום דאגב אונסיה גמר ומקנה הואיל ומקבל זווי, ומזה הטעם אנו אומרים גט

לא ובתשב"ץ חלק ב' סימן ס"ח כתב וז"ל: ואני אומר שהנשבע לגרש אומרים לו לגרש לקיים שבועתו משום מצות עשה דככל היוצא מפיו יעשה, ואם אמר איני מגרש כופין אותו כדין כל מבטל מצות עשה כדאיתא בפרק הכותב, ולא הוי גט מעושה שהרי מצוה עליו לגרש, כדמוכח בפרק חזקת דאמרי' התם אמר רבי הונא וכו', וכיון דמצוה לשמוע דברי חכמים אינו אונס ולא הוי גט מעושה, כ"ש אי מצוה דאורייתא רמיא עליה דכייפינן ליה ולא מקרי גט מעושה, עכ"ל.

כפיית ממון על הגט, וכפיית ממון על דבר אחר

לב תשב"ץ חלק א' סימן א' ויש אונס אחר אעפ"י שהוא אונסו בגופו אינו אונס לגרש, אלא שאונס אותו לעשות דבר אחד והוא מעצמו כדי להנצל מאותו אונס מגרש מעצמו, וזה אינו קרוי כפייה כיון שלא כפו אותו ממש להוציא, וכו'. מוכח מהכא כשכופין אותו לפרוע כתובתה ולפעמים מפני פרעון כתובתה הוא צריך לגרש והרי הוא כפוי ועומד בגט זה, כיון שלא כפו אותו ממש לגרש, אלא שכדי לפטור עצמו מאונס פרעון כתובתה נתפייס לגרש, לא מיקרי גט מעושה כלל שהרי האונס בענין אחר היה, והגט ברצונו נתנו שהרי לא היו כופין אותו לגרש. והא דשמואל דאמר אין מעשין אלא לפסולות היינו עישוי בגופו ממש לגרש, דהיינו לישנא דעישוי הגט. וכן נמי הא דתנן גט מעושה שלא כדין פסול דכוותה היא שמעשין אותו בגופו לגרש, אבל אם עישו אותו בדברים אחרים שהיה הדין לכופו בהן לגרש כגון פריעת כתובתה דפריעת ב"ח מצוה, ומכין אותו עד שיאמר רוצה אני כדאיתא בפרק הכותב, ולהציל עצמו מאותו עישוי נתרצה

נראה דמסיק דאונס ממון חשיב אונס בגט אך לשונו אינו ברור כל כך.

[כתורת] גיטין סימן כתב לפרש נידון השני של התשב"ץ באופן שאין הכפייה על הגט, וכבר האריך בפתחי תשובה סימן קל"ד ס"ק י"א לדחות דבריו דאין זו כוונת התשב"ץ.

ובשני האופנים הנ"ל [כשעיקר הכפייה על הממון, וכשעיקר הכפייה על הגט] פעמים שכפיית הממון כדין ופעמים שהכפייה שלא כדין.

(לה) והנה ברוב המקרים ניתן לעמוד בבירור על המציאות אם הוא כפייה על הגט או על דבר אחר. והמבחן יהיה אם עניין הגט יירד מסדר היום, האם תמשך הכפייה על הממון או שלא.

ואביא מספר דוגמאות:

(1) אשה שתבעה את בעלה בערכאות על הדירה הרשומה על שמו מלפני הנישואין, ובית המשפט קבע שחצי דירה שייכת לאשה על סמך הנחה של כוונת שיתוף. ניתן פסק דין לפירוק שיתוף, והדירה נמסרה לכונס נכסים. לאחר מכן בתמורה לגט ויתרה האשה על זכויותיה בדירה. ברוב רובם של המקרים, תביעת האשה לערכאות לא היתה למטרת הגט, אלא בשביל בצע כסף. אם מסיבה כל שהיא הבעל ייתן לאשה גט ללא תנאים, או לחילופין שהאשה כבר לא תהא מעוניינת בגט. אין ספק שהיא לא תוותר על זכויותיה הממוניות בדירה. מקרה זה ללא ספק הוא כפייה על דבר אחר ולא על הגט, אך הוא כפייה שלא כדין, והוא תלוי בספיקו של התשב"ץ.

(2) אשה שמחזיקה בידה מסמכים של בעלה

לגרש לא הוי גט מעושה. ומיהו מסתברא דה"מ כשכפוהו בדין בדברים אחרים כגון הכא שהדין נותן לפרוע כתובתה, וכדין כפוהו בפריעתה, אבל אם כפוהו שלא כדין בדברים אחרים ומתוך אותה כפייה גירש אפשר דהוי גט מעושה דנקטיה בכובסיה דלשבקוה גלימיה הוי, וצריך עיון עכ"ל.

(לג) ובהמשך דבריו כתב שם בתשב"ץ וז"ל: ויש אונס אחר אף על פי שהוא אונסא דאחריני אינו אונס בגופו כגון שגזלה אשתו ממנו ממון ואינה רוצה להחזיר עד שיגרשנה ואינו יכול לכופה בדין להחזירו אליו או מפחידתו להפסידו ממון והרי זאת האשה כופה את בעלה לגרשה כפיית ממון. זה הענין אני מסתפק בו אם הוא כפייה והוי גט מעושה אם לא ואף על גב דבמכר כה"ג הוי אונס וכו' דשאני התם דבדין הוא דאונס ממון מיקרי אונס שהרי גם האונס לא תבע ממנו אלא מכיר' ונוח לו למכור משיפסיד אותו ממון וכו', אבל אונס ממון בגט וכו', וקרוב אני לומר דכיון שלא מסר מודעא לא הוי גט מעושה כלל וכו', וכן נראה דעת רבי פרץ זלה"ה שכתב שאם נתן ערבון וגרש שאין זה אונס וכו', זה היה נראה לי. אבל קושטא דמלתא היא דתליוה ויהיב לא הויא מתנה ואינו צריך מודעא עכ"ל.

(לד) והנה התשב"ץ הביא כאן ב' אופנים, אופן א' שהכפייה היא על דבר אחר, והבעל מעצמו עמד וגירש כדי להינצל מאותו האונס, ועל זה כתב דאם הכפייה היא כדין פשיטא דלא חשיב אונס, ואם הכפייה היא שלא כדין, דעתו נוטה דחשיב אונס אך לא הכריע את הדין והניח בצ"ע.

ואד"ב הביא את האופן שהאשה כופה את בעלה לגרשה כפיית ממון, והניח בפשיטות דחשיב כפייה על הגט, ודן אם אונס ממון חשיב אונס לגבי גט, ומשמעות לשונו

הכפייה על הממון. אך ברוב רובם של המקרים המציאות תהיה ברורה ביותר.

לז והנה אף שבתשב"ץ לא הכריע בדין זה כשכפוהו על דבר אחר והכפייה היא שלא כדין והניח הדין בצ"ע, במבי"ט [חלק ב' סימן קל"ח] מסיק על דברי התשב"ץ וז"ל: וגם שכתב אפשר והניחו בצ"ע, אפ"ה אזלינן לחומרא ויצטרך גט אחר, גם כי הסברא נותנת שהוא אונס, וגם לשון הגמ' יוציא ויתן כתובה ופירשו בו על דרך הנזכר שיכפוהו על הכתובה ואם יתן גט מעצמו הוי גט, דמשמע בהדיא דוקא כעין כתובה שהוא דין לכפותו עליה ופריעת בעל חוב מצוה, אבל דבר שהוא שלא כדין כי הכא הוי אונס וכו', עכ"ל.

לז ומבואר בדברי התשב"ץ דאף דמיירי שהכפייה היא כדין, מ"מ לא הכשיר את הגט רק משום דהכפייה היא על הממון לא הגט, והבעל מעצמו עמד וגירש, ומזה יש ללמוד דבמקום שהכפייה היא על הגירושין, אף שהכפייה היא כדין מ"מ הוה גט מעושה.

לח וכן יש ללמוד מדברי הריב"ש סימן קכ"ז שכתב וז"ל: אבל מה שהיו הבי"ד יכולין לעשות לה לכוף הבעל לשוב ולהיות אצלה ולישן עמה בקרוב בשר ולקיים מצות עונה כפי כחו. כמו שהיו יכולין לעכבו שלא יצא מן העיר בזולת רשותה בעד מצות עונה שהוא מחוייב בה מן התורה. ואם לא רצה לשוב במצות הבי"ד מגדין אותו כמו שמגדין מן הדין לגברא דלא ציית דינא, וכ"ש שעובר על ד"ת וכו', ואם הוא מעצמו כדי להנצל מזה יגרש אין זה מעושה, שהרי אין בי"ד כופין אותו על הגט כלל אלא לקיים מצות עונה כפי יכלתו כמו שחובה עליו מן הדין. והרי זה כמי שהיו נושין בו ממון והיה תפוס בבית הסוהר בעד החוב ההוא, ואמרו לו קרובי אשתו אם תגרש אשתך נפרע אנחנו בעדך

המאפשרים לו לממש את רכוש הנמצא במדינה אחרת. לאשה אין כל תועלת במסמכים אלו שכן רק הבעל יכול לממש את רכושו על ידי מסמכים אלו. האשה אינה מוכנה להחזיר לבעלה מסמכים אלו רק לאחר שיתן לה גט.

במקרה זה, פשוט שהכפייה היא על הגט, שכן אין לאשה כל עניין במסמכים אלו, מלבד כפייה של הבעל למתן גט. ואם הבעל מסיבה כל שהיא יתן לה גט ללא תנאים, או לחילופין האשה לא תהא מעוניינת יותר בגט ללא ספק היא תחזיר לידו את המסמכים. במקרה זה הכפייה היא על הגט, והכפייה היא שלא כדין.

3 הבעל היה חייב סכום גדול לקרוב משפחה של האשה, אותו קרוב החל בהליכי גבייה כנגד הבעל, אך הסכים לוותר לו על החוב תמורת הגט. במקרה זה פשוט שעיקר הכפייה היא על החוב, ומטרת קרוב המשפחה לקבל את כספו, אלא שמוכן הוא לוותר על זכויותיו תמורת הגט. מקרה זה הוא כפייה על דבר אחר כדין שכתב התשב"ץ בפשיטות שאינו נחשב לאונס.

4 הבעל היה חייב סכום גדול לקרוב משפחה של האשה, וקרוב זה נתייאש מלתבוע את כספו, כיון שהליכי הגבייה כרוכים במאמץ גדול, וגם לאחר ההליכים לא בטוח שיקבל את כספו. אך כדי לאלץ את הבעל למתן גט החל בהליכי גבייה.

במקרה זה הכפייה היא על הגט, שכן ברור שאם מסיבה כל שהיא ייתן הבעל גט ללא תנאים יפסיק הקרוב את הליכי הגבייה. אופן זה הוא כפייה על הגט, אך הכפייה היא כדין.

אין ספק שיש מקומות שלא ניתן יהיה לקבוע האם עיקר הכפייה על הגט או שעיקר

גדר, לא חשיב אונס, ומ"מ חשיב אונס קצת לעניין דמהני בזה מודעה.

(מ) וכן מבואר במבי"ט (חלק ב' סימן קל"ח) אחר שהביא את לשון התשב"ץ כתב על דבריו וזה לשונו: שנראה במשמעות לשון זה שהכפיה הוא על דבר אחר כמו על הכתובה שהיו רוצים שיפרע אותו, ולפעמים יקרה שלא יוכל לפרוע ועל זה מגרש כדי שיפטר אותו מן הפרעון לא יקרא כפיה על הגט, אבל אם הוא ידוע כי כשכופין אותו לפרוע אין לו, או שלא ירצה לפרוע ויגרש, נראה שהיא כמו כפיה ממש על הגט וכו' והסברא נותנת כן שאם הוא ידוע שזה לא יוכל לקיים הדבר אחר אשר עליו כופין אותו אלא בנתינת הגט, הרי הוא כאלו מתחלה כפואו עליו, עכ"ל.

(מא) וכן מבואר במהרשד"ם (אבן העזר סימן ס"ג) שאחר שהביא דברי התשב"ץ כתב על דבריו וז"ל: הרי משמע שצריך שיראה בפירוש שהוא מעצמו גרש ולא הכרנו שהכונה כשאנסוהו היה כדי שיתן גט, ועוד שצריך שהאונס יהיה בדין, עכ"ל.

שיטת החזו"א

(מב) יסוד דברי החזו"א שעליו מיוסדים כל דבריו הוא דסברת הפסול בגט מעושה, משום דאינו עושה אלא לפנים, ודעת המגרש דאף שהוא עושה מעשה גירושין, אין כוונתו לחלות הגירושין, ודעתו שאחר שיעבור האונס יחזיר את אשתו.

ועל פי יסוד זה כתב דבנשבע לגרש שהשבועה מחייבת את חלות הגירושין, ואינו יוצא ידי שבועתו אלא אם כן באמת נתגרשה אין שייך כלל לדון בזה משם גט מעושה.

החוב ההוא ותצא ממאסרך. והוא נתרצה בזה וגרש מרצונו היאמר אדם שזה יהיה גט מעושה מפני שעשה זה כדי לצאת מבית הסהר, לא שהרי לא היה תפוס כדי שיגרש אלא בעד חובו והגט אינו מעושה אלא מרוצה. עכ"ל.

ומבואר בדבריו דאף שהכפיה היא כדין, לא הכשיר רק משום דאין הכפיה על עצם הגירושין, רק על קיום מצוות עונתה, והוא מעצמו עמד וגירש.

(מג) ויותר מבואר בדברי הריב"ש בתשובה סימן רל"ב, בראובן שקדש נערה במרמה, וציווה הרב לתופשו על שעבר על הסכמת הקהלות שלא יקדש אדם אשה רק במעמד עשרה, והמקדש הסכים לגרשה בשביל שיניחוהו. וכתב שם הריב"ש וז"ל: וכי תימא הרי האונס שתלה בו מודעתו אינו אמת שהרי הרב אומר כן שלא צוה לתפשו כי אם שפרץ גדר וכו', יש להשיב שאף אם הדין היה שלא להאמינו היכא שאנו יודעים בברור שאינו אונס, מ"מ בנדון זה שאי אפשר לדעת זה אלא מפי הרב מה היתה כונתו, הנה הבעל נאמן יותר כיון שהאמינוהו חכמים. ועוד שהרי זה היה תפוש לעינינו וידוע שכשיגרש יתירוהו ממאסרו א"כ הרי הוא כאלו נאנס לגרש כיון שמסר מודעא קודם לכן מחמת זה האונס. ואף על פי שאונס זה אין מספיק לבדו לבטל הגט מדין גט מעושה היכא שלא מסר מודעא מתחלה כיון שלא נתפש על שגרש, מ"מ כשמסר מודעא מתחלה אף אם נאמר שאין מסירת מודעא מועלת אלא ע"י אונס, אפ"ה קצת אונס מועיל להחשיב המודעא אף על פי שאינו אונס גמור מצד עצמו, עכ"ל.

ומבואר בדבריו שאף שהרשות ביד הרב לאסרו על שפרץ גדר, מ"מ יש בזה חילוק אם אסרו על הגט או על שפרץ גדר. דאם אסרו על הגט הרי אונס, אבל אם אסרו על שפרץ

וכתב על דבריו וז"ל: והנה כל זה אם אינו חייב מן הדין הקנס אבל בחייב מן הדין הקנס ורוצה להפטר ממנו אין זה אונס דאדרבה אינו נפטר מן הקנס אם יעשה הדבר לפניו, וע"כ אי למפטר מקנס רוצה בחלות הגט, וכמו בנותנים לו ממון כדי לגרשה לא חשבינן לאונס וה"נ הרי מרויח הקנס שהוא חייב ואין זה אונס אלא רצון בגט כדי שירווח הממון, עכ"ל.

מז ועיין שם בחזו"א (ס"ק ג') שהביא דברי התשב"ץ במגרש מחמת אונס ממון, ומבואר בדבריו דס"ל דאין כלל מקום לחלק בין אם האונס הוא על הגירושין או האונס על הממון, ועיקר הדבר תלוי אם הוא כדין או שלא כדין. והביא שם את דברי התשב"ץ שנתספק בכפיה על הממון שלא כדין, ותמה על דבריו דפשוט דחשוב אונס.

מז ועיין שם בחזו"א (ס"ק ו') שהביא דברי התורת גיטין שכתב לחלק בין אם האונס הוא על הגט או שהאונס הוא על הממון, והאריך להקשות על דבריו. והעולה מדברי החזו"א דהבין דברי התו"ג דהחילוק הוא אם אומרים לו שהאונס הוא על הגט או שאין מזכירים את הגט, אבל המגרש עצמו יודע שכונתם בשביל עיכוב הגירושין.

מח וכתב עוד בחזו"א שם (סוף ס"ק ו') וז"ל: ומיהו מה שהעיד הנה"מ [בתורת גיטין] דכמה פעמים האשה מצערתו כדי שיגרשנה ומפסדת ממונו ואין אנו חוששין משום גט מעושה י"ל דשאני הכא כיון שהוא ממאן לגרשה מפני שחפץ בה ומבקש שלומה והיא מחזקת בקטטה עד שמגרשה ודאי ברצון מגרשה כיון דלא מתדר ליה וכבר נתיאש מלהשלים אתה. ואין דברי הרשב"ץ אלא בתפשה ממונו ומחזורו לו אחר הגירושין ואם הגט בטל כבר הציל ממונו, ולימים הבאים הוא נזהר בה ולא תתפוש

וז"ה לשון החזו"א סימן צ"ט ס"ק ב' ובעיקר הדין שנשבע לגרש צ"ע דלמה זה דומה לאונס הלא ע"כ רצונו שיהא הגט קיים, דאל"כ יעבור על שבועתו, ולא דמי לאנסוהו בשוטי דאינו עושה אלא לפניו כדי שיניחוהו מלהכותו ואין כאן רצון.

ובהמשך דבריו גבי נשבע לגרש וגם השבועה היתה באונס [אילו היה הדין דשבועת אונס נמי שבועה היא]. כתב וז"ל: אבל עדיין צריך טעם למה היא הגט בטל כיון דחייב להסכים השתא בלב שלם לגרשה וזהו טעם דגט מעושה כדין כשר וצ"ע. עכ"ל.

מג ועל פי יסוד זה כתב דגם בקבל על עצמו קנס, כל שהקנס הוא כדין, אין מקום כלל לגט מעושה, דאין כאן אונס כלל שהרי לא יפטר מהקנס רק אם באמת תתגרש.

והביא החזו"א שם (ס"ק ב') דברי הרב מימון נואר דאם קנס עצמו לא חשיב אונס כיון שתחילתו רצון, וכתב החזו"א על דבריו וז"ל: ולמה לי טעם זה תיפוק ליה דהוא כפיה כדין שהרי חייב מן הדין באותו קנס ואינו נפטר אם לא יחול הגט, עכ"ל.

מד והביא שם עוד בחזו"א דברי הרשב"א בתשובה בגרש מחמת הקנס דהוי גט מעושה וכתב החזו"א על דבריו וז"ל: ואמנם הדבר תימא למה חשיב גט מעושה וכן מה דפסיקא ליה לרשב"א דמודעא מהני אלא דאף בלא מודעא הוי אונס, קשה כיון דחייב מן הדין הקנס מאי אונסא איכא הכא, ואדרבה למאי דפסק הרשב"א דהגט בטל צריך לשלם הקנס, עכ"ל.

מה והביא שם בחזו"א (ס"ק ה') מה שכתב בפתחי תשובה בשם תשובת משכנות יעקב להחמיר בגט שניתן כדי להנצל מן הקנס,

אינו מוכן על פי שיטת החזו"א, דאחר שהדין נותן שהוא חייב לגרש, מה מניעה יש לבית דין לכופו לקיים את דינו, והיכן מצאנו שיש מניעה לבית דין לכוף את הדין.

(נב) לדברי החזו"א אין כלל מקום לדברי רבינו פרץ דשבועה דמי לאונס, ואף שכתבו הפוסקים דאין זה אלא חומרה, מ"מ אם בעיקר הדבר שייך שבועה תחשב לאונס כגון במקום שחוזר בו, יש מקום להחמיר אף במקום שאינו חוזר בו. אבל אם לעולם אין אופן שבועה תחשב לאונס על הגט, מה מקום יש לומר דדמי לאונס. [והתשב"ץ ור' יהודה בן הרא"ש דס"ל דכופין בשוטים לקיים שבועתו, נראה דפליגי על סברת רבינו פרץ, ומ"מ אין להביא ראיה מדבריהם לשיטת החזו"א וכמו שיבואר להלן].

(נג) בדברי הריטב"א מבואר להדיא דאם חזר בו, או שכפוהו ב"ד לקיים שבועתו חשיב אונס.

(נד) בדברי התשב"ץ והריב"ש מבואר דאם הכפייה כדין אין להכשיר רק משום דהכפייה על דבר אחר, אבל אם הכפייה על הגט, אף שהוא על דבר אחר הוי גט מעושה.

(נה) בלשון הרב מיימון נואר מבואר דאין להכשיר בקנס עצמו רק משום דכיון שהוא הביא על עצמו את הקנס חשיב רצון. וגם בלשון מהרי"ק מבואר דהטעם הוא דלא חשיב אונס כיון שהביא הוא על עצמו את האונס, ולא מטעם דהקנס הוא כדין.

(נו) בדברי הרשב"א מבואר להדיא דאם גירש מחמת הקנס הוי גט מעושה. ומה שדחק בחזו"א לבאר דבריו דמייירי כשאינו חייב את הקנס מן הדין. צ"ע דהרשב"א כתב הרשב"א

עוד וידור עמה בבטחה, או דאייירי בידעינן דחפץ לעגנה, והלכך חפץ הוא בביטול הגט, עכ"ל.

ומה שכתב שם בחזו"א בשם התורת גיטין "דכמה פעמים האשה מצערתו כדי שיגרשנה", בתורת גיטין לא כתב כלל התיבות "כדי שיגרשנה", וכוונת התורת גיטין דהאשה מצערתו משום שהיא רעה בדעותיה, אלא דהבעל מצעמו גירשה כדי להנצל מאונס זה. וכן מה שכתב על דברי התורת גיטין במאנסים אותו סתם, דמייירי שהמגרש יודע כוונתם בשביל עיכוב הגירושין, נראה פשוט דאין זה כוונת התורת גיטין, ודברי התורת גיטין הם באופן שהאונס הוא לא מחמת הגירושין, וכמו שנתבאר החילוק לעיל.

הקושיות על שיטת החזו"א

(נא) על עיקר סברת החזו"א דגט מעושה הוא משום דעושה לפניו, וכוונתו שלא יחולו הגירושין, יש לעיין דאטו כל מי שכופין אותו לגרש יודע את הדין שגט מעושה בטל, ודעתו שאחר כך יערער על הגט ויחזיר את אשתו. ועוד דמי לא עסקינן שיודע הוא על אשתו שתנשא בגט זה ולא תשמע למערערים על הגט.

(נב) והיכא שכפוהו בית דין של ישראל שלא כדין, משום שטעו ע"י חסרון חכמתם, מבואר בחזו"א ס"ק א' דלעת תוס' והרא"ש הוי כפיה שלא כדין והגט בטל מדאורייתא. והרי התם אין שייך כלל סברת החזו"א שעושה לפניו משום שדעתו להחזירה, שהרי יודע הוא שהאשה תנשא על פי הבית שכפוהו.

(נא) כל אלו שנאמר בהם הדין יוציא ויתן כתובה, דקיי"ל דאף שאומרים לו הדין שהוא חייב לגרש אין כופין אותו בשוטים לגרש.

לגרש, אבל בקנס אין כאן כלל חיוב על עיקר הגירושין.

(ט) ואין חילוק בין אם הקנס הוא כדין או שלא כדין, בכל אופן שהכפייה היא על הגירושין, יש כאן אונס שאין אינו מגרש רק מחמת אונס הקנס. אלא דיש לדון בזה דאחר שהוא הביא את האונס על עצמו לא חשיב אונס, וזו היא סברת המהרי"ק.

(סא) מיהו אם הכפייה על הממון, ולא על הגירושין, כל שהוא כדין לא חשיב אונס כלל. דודאי הרשות לכפותו על הממון, ואם הוא מעצמו עמד וגירש הוה אונסא דנפשיה. ואם הוא שלא כדין, נתספק בזה בתשב"ץ ודעתו נוטה דיש לפסול, וכן נקטו האחרונים.

ראיות החזו"א

(סב) והנה החזו"א הניח יסודותיו על דברי השו"ע והרמ"א סימן קל"ד סעיף ד' דנראה מדבריהם דאינו רק דין לכתחילה אבל בדיעבד, אין חשש אם לא התירו לו את השבועה ופטרוהו מהקנס. [והשו"ע העתיק לשון רבינו פרץ דאפילו לכתחילה אין צריך לפוטרו מהקנס].

ומיהו פשטות דברי הרמ"א והשו"ע הוא באופן שאינו חוזר בו מהשבועה והקנס, ובזה כבר נתבאר דעת כל הפוסקים דאינו אלא לכתחילה, אבל לא נתבאר בדברי הרמ"א והשו"ע מה הדין באופן שגילה דעתו שאינו מגרש רק מפני אונס השבועה והקנס, ולא מצאנו בדברי הבית יוסף והדרכי משה שהביאו לדחות דברי הרשב"א בזה.

(סג) ובחזו"א סמך דבריו על דברי התשב"ץ והר"י בן הרא"ש שכתבו שאפשר לכוון

שם בתשובה וז"ל: ואם נפשך לומר כתלוה וזבין הוא זה. דכיון שקבל על עצמו מדעתו בקנס אלף דינרים ובנתינת הגט הרויח ממון זה שקבל על עצמו מדעתו בלא שום אונס הרי זה כמקבל ממון דעלמא. לא היא. שאין זה כמקבל ממון אלא כנפסד מהפסד ממון ניצל, עכ"ל. ואם אינו חייב הקנס מן הדין איזה ריווח ממון יש כאן, ובלשון הרשב"א שם "שקבל על עצמו מדעתו" משמע דהקנס חל מדינא.

(נז) גדולי האחרונים נקטו בפשיטות בדעת הרשב"א דאונס מחמת קנס חשיב אונס ואף שהקנס הוא כדין, וכמבואר במבי"ט, במהרשד"ם, במהר"י בן לב, במהרר"ש, הרב בצלאל אשכנזי, מכתב מאליהו, בית מאיר.

בביאור שיטת הפוסקים

(נח) ואשר יראה דעת הראשונים והאחרונים, דפסול דגט מעושה אינו מפני שאינו עושה אלא לפנים, אלא דכיון שגירושין אינם אלא לרצונו, והבעל אינו רוצה כלל בגירושין, והוא מגרש רק מחמת האונס, לא חשיב לרצונו. והא דמהני כפייה כדין, משום דאחר שהוא מחוייב בדבר, או דחשיב כוביני, או משום מצוה לשמוע דברי חכמים.

ומיהו לא סגי בזה שהדין נותן שהוא חייב לגרש, אלא בעינן שיהיה חיוב גדול, ורק בזה חשיב זביני או מצוה לשמוע דברי חכמים, וגם בעינן שהחיוב יהיה על עצם הגירושין, אבל אם החיוב מחמת דבר אחר, שוב לא נחשב הגירושין לזביני, ואין כאן גמירות דעת משום מצוה לשמוע דברי חכמים.

(נט) ובנשבע לגרש יש מקום לומר כאן חיוב על הגירושין, כיון דהשבועה מחייתו

שהוא הביא את האונס על עצמו. ואף בדעת מהרי"ק יש מקום לומר שלא הכשיר בקנס, או כדברי הבית מאיר או כדברי הרב בצלאל אשכנזי.

מסקנת הדברים

פד בהסכם קדם נישואין הדבר ברור שהקנס הוא רק הגירושין, דודאי לא יחתום על הבעל על התחייבות של ממון לאשה, רק על אופן שהוא מסרב לתת לגרש. וגם ברור דחשיב אונס גמור, שהרי כל מטרת ההסכם הוא שהקנס יאלץ את הבעל לגרש, ומשום כך מדובר בקנס בסכום שיש בו לכפות את הבעל, ובודאי שנחשב לאונס. ואף שהחויב הוא כדין, כל שאינו מגרש רק מחמת פחד הקנס, מתבאר דדעת הראשונים והאחרונים דנחשב לאונס.

פו ואין מקום להקל בזה רק משום סברת המהרי"ק דלא נחשב לאונס כיון שהביאו הוא על עצמו, וכתבו האחרונים דאין להקל בזה כנגד סברת הרשב"א. ולדעת הבית מאיר יש מקום לומר דמהרי"ק לא דיבר רק כשנתן את המעות ביד שלישי, אבל בקנס שיש כאן צורך בתביעת האשה להחיל את הקנס, נחשב הדבר לאונס דאחריני ואף לדעת מהרי"ק נחשב לגט באונס.

פז והחזו"א לא כתב להקל בזה על פי סברת המהרי"ק, רק מטעם דכל שהוא כדין לא נחשב לאונס, ולמה שנתבאר מבואר בראשונים ובאחרונים שאינם סוברים כן.

בשוטים לקיים שבועתו, וס"ל דה"ה בקנס אפשר לכופו אחר שחייב בקנס מן הדין.

אלא דהתשב"ץ [חלק ב' סימן ס"ח] אחר שכתב הדין דיכולים לכופו בשוטים לקיים שבועתו, חזר לדבר מענין הקנס וכתב וז"ל: ואין חשש בדבר שכיון שמעצמו נתחייב בזה ברצונו הוא מגרש, עכ"ל ומבואר בדבריו דלא התיר רק משום דברצונו הוא מגרש. ולא מטעם החזו"א דהוי כפייה כדין אחר שהוא חייב בקנס מן הדין.

ומעם החילוק בין קנס לשבועה משום דבשבועה יש עליו חיוב על עצם הגירושין כדי לקיים שבועתו, אבל בקנס אין עליו כל חיוב לגרש, רק שאם לא יגרש יתחייב בקנס. וכבר כתב סברא זו במהר"ש בקונטרס המודעא והאונס וז"ל: דאפשר דאע"ג דכתב הרשב"א ז"ל דאונס שמביא אדם על עצמו הוי אונס, היינו דוקא בשאר אונסין שאינו מחוייב בדין לגרש, כהוא נדון דידיה שהיו מיראים אותו מחמת הקנס ואינו בדין לגרש על כל פנים רק שמגרש מחמת היראה, וכיון דחשיב אונס מה שהוא מביא על עצמו הוה ליה גט מעושה שלא כדין אם אנסוהו, אבל כשנשבע לגרש שמחוייב בדין לגרש כדי לקיים שבועתו אפשר דיודה הרשב"א דהגט כשר, ויש כח ביד ב"ד לכופו על זה כמו גבי גט מעושה כדין, עכ"ל.

פד ולא מצאנו לאחד מהפוסקים שיכשיר בזה כדברי החזו"א זולת דברי מהרי"ק, וגם במהרי"ק לא מטעם החזו"א כתב כן רק מטעם